

warzystwa Przyjaciół Nauk, której był członkiem, ale żywy i serdeczny kontakt osobisty łączył ks. Klawka nadal z poznańskimi teologami, a zwłaszcza z ks. Władysławem Hozakowskim i ks. Sewerynem Kowalskim oraz późniejszymi uczniami, których, jako profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, promował na doktorów i przygotował do pracy w Poznaniu.

Poznań

Ks. MARIAN WOLNIEWICZ

Ks. Feliks Gryglewicz

BADANIA KS. PROF. A. KLAWKA NAD NOWYM TESTAMENTEM

Na formację naukową ks. Prof. A. Klawka miał wpływ w Seminarium Duchownym ks. prof. Wł. Hozakowski, a podczas specjalistycznych studiów ks. profesorowie M. Meinertz, J. Nikel i J. Sickenberger. Wpływ ten sięgał głęboko: pierwszemu ks. A. Klawet dedykował swoją doskonałą rozprawę i potem referat, a życiorys, który wyszedł spod pióra ostatniego z nich, stawiał na wyżej, aniżeli poświęconemu temu samemu tematowi prace M. J. Lagrange'a, L. de Grandmaisona i G. Ricciottiego. Profesorowie ci pracowali nad Nowym Testamentem. Do tego samego przygotowywał się ks. A. Klawek, nic dziwnego zatem, że pierwsze jego prace mieszczą się w tym dziele. Jest to poza doktorską rozprawą szereg artykułów¹.

Podstawą doktoratu uzyskanego przez ks. A. Klawka w 1917 r. we Wrocławiu była rozprawa pt. *Das Gebet zu Jesus, seine Berechtigung und Übung nach den Schriften des Neuen Testaments*². Zadaniem autora przy pisaniu tej rozprawy było wyszukiwanie w Nowym Testamencie takich wypowiedzi, które by wskazywały, że uczniowie Jezusa i wierni pierwotnych gmin kościelnych modlili się do Jezusa. Autor był świadomy, że podstawą takiego odnoszenia się do osoby Jezusa musiała być boska Jego świadomość i jej akceptacja przez otoczenie, za czym dopiero mogły następować akty modlitwy względnie adoracji. Takie widzi on w tych wszystkich miejscach, w których u synoptyków występuje greckie słowo *proskynein*, a u Jana — *timan*. W życiu gmin kościelnych palestyńskich i hellenistycznych

¹ Nie były mi dostępne niektóre artykuły ks. prof. A. Klawka, zwłaszcza pierwsze, umieszczane w gazetach. Dyskusje, jakie wokół nich powstały, w pewnej mierze skłoniły go do późniejszego przeniesienia się do Lwowa.

² Münster i. W. 1921.

przed Pawłem na taki stosunek do Jezusa wskazują greckie zwroty: *epikaleisthai to onoma autou, maranatha i leitourgein to Kyrio*. W Pawłowych gminach o tym poza wspomnianymi zwrotami mówią doksologie i hymny oraz wyrażenia dotyczące stanowiska Jezusa jako pośrednika pomiędzy wiernymi względnie Kościołem a Bogiem. W rozprawie nie zostały pominięte inne pisma Nowego Testamentu, pierwsze pisma patrystyczne, ani nawet okoliczności, które przyczyniły się do rozpowszechnienia modlitwy do Jezusa na pogańskich terenach.

W rozprawie tej można zauważyć z jednej strony słabo jeszcze wykrystalizowaną chęć oparcia się o filologię, a z drugiej ten sposób podejścia do biblijnego problemu, jaki cechował ks. prof. K. Meiner-tza, pod którego kierunkiem rozprawa była pisana. Profesor ten uznał rozprawę ks. A. Klawka za wartą tego, by ją wydrukować w całości. Stanowi ona 5 zeszyt 6 tomu serii *Neutestamentliche Abhandlungen*, przy wydaniu jej jednak zaszły nieprzewidziane trudności. Początkowe arkusze po wydrukowaniu w 1918 r. musiały czekać do 1921 r., kiedy to po zniszczeniach wojennych znaleziono fundusze i papier na opublikowanie całości!

Ks. A. Klawek był już wtedy w Poznaniu, gdzie kończył przygotowywanie rozprawy habilitacyjnej o Bożym Narodzeniu. Samą habilitację w tymże 1921 r. z egzegezy Nowego Testamentu przeprowadził na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Z jego rozprawy habilitacyjnej został opublikowany tylko jeden rozdział pt. *Noc betleemska, historia czy legenda?* w wtedy właśnie zapoczątkowanej serii „Sprawy Biblijne”. Rozdział ten ma charakter apologetyczny. Związanie jednak ks. A. Klawka ze Lwowem sprawiło, że w wydawanym tam Przeglądzie Teologicznym opublikował wykład pt. *Współczesne badania historyczne Nowego Testamentu*, który wygłosił na akademii zorganizowanej dla uczczenia 25-lecia pracy ks. Wł. Hozakowskiego na stanowisku profesora w Poznańskim Seminarium Duchownym³. Nadto opublikował tam też szerokie omówienie krytycznego wydania tekstu owego Testamentu opracowanego przez H. J. Vogelsa⁴.

Kiedy nie doszło do skutku zorganizowanie Wydziału Teologicznego w Poznaniu, ks. A. Klawek, który tam miał być profesorem Nowego Testamentu, przeszedł do Lwowa. Mimo że tam objął katedrę Starego Testamentu, prace jego drukowane długo jeszcze będą dotyczyły prawie wyłącznie Testamentu Nowego. Są to przede wszystkim artykuły: *Dzień narodzenia Chrystusa Pana*⁵, *Studium św. Pa-*

³ Przegląd Teologiczny 3 (1922) 124—136. Ks. Wł. Hozakowskiemu poświęcił też pośmiertne wspomnienie w *Collectanea Theologica* 15 (1931) 270—276.

⁴ *Novum Testamentum graece*, Düsseldorf 1920, 1922².

⁵ Przegląd Teologiczny 4 (1923) 257—269.

wła⁶, *Gloria in excelsis Deo*⁷ I bramy piekielne nie zwyciężą go, *Mat 16, 18*⁸, *Znaczenie słowa katalyma*⁹. Do tego samego typu tematów należy jeszcze artykuł: *Der Himmel als Wohnung der Seelen im neutestamentlichen Zeitalter*¹⁰. W pracach tych widoczna jest ta sama formacja, jaką widzieliśmy w rozprawie doktorskiej — ks. A. Klawek wybiera aktualne tematy z dziedziny Nowego Testamentu, a potem w nich dokładnie opracowuje centralny grecki zwrot.

Ks. A. Klawek zamierzał jeszcze przygotować komentarz do listu Pawła do Filipian. Trwałym śladem tych zamiarów i jedynym ich wynikiem są tylko 2 artykuły: *Adres listu do Filipensów*¹¹, w którym omówione zostało to, co dotyczy tzw. świętych oraz biskupów i diakonów, specjalnie Epafrodyta, i *Uwagi filologiczne ad Philip 2, 6*¹².

Jeszcze w 10 lat po swojej habilitacji ks. prof. A. Klawek zajął się studium Nowego Testamentu w artykule pt. *L'Etude de la racine juive de l'Eglise*¹³. Rozwinął w nim swoje dezyderaty, jak powinien wyglądać to studium, przy czym specjalną uwagę zwrócił na filologię i język aramejski obok badania nad semickimi tekstami źródłowymi i nad historią epoki Nowego Testamentu. To jednak był tylko program, za którym mieli iść inni. On sam wprawdzie jeszcze w ostatnich latach swojego życia i w ostatnich swych drukowanych pozycjach omawiał nowotestamentalne problemy w dekrecie Stoicy Apostolskiej w sprawie historyczności ksiąg świętych¹⁴, a nadto nowo odkryty rękopis Bodmer XIV—XV pochodzący z lat pomiędzy 175 a 225 r., a zawierający większą część Ewangelii św. Łukasza¹⁵, poza tym jednak oddał się całkowicie Staremu Testamentowi, głównie Psalmom.

Już w 1924 r. w artykule o imieniu Jezusa w świetle filologii biblijnej¹⁶ wszedł on we własny, filologiczny nurt biblijnych badań, które potem pogłębił w artykule o imieniu Maryi¹⁷. Te własne, filologiczne badania biblijnych problemów pogłębiał on cią-

⁶ Przegląd Powszechny 159 (1923) 153—203.

⁷ Przegląd Teologiczny 5 (1924) 217—235.

⁸ Księga Pamiątkowa ku czci Oswalda Balcera, Lwów 1925, t. 2, s. 39—50.

⁹ Przegląd Teologiczny 5 (1925) 87—89.

¹⁰ *Collectanea Theologica* 13 (1932) 111—124.

¹¹ *Kwartalnik Teologiczny Wileński* 1—2 (1924) 332—343.

¹² Sprawozdanie Lwowskiego Towarzystwa Naukowego za 1925 r.

¹³ Księga pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama, Lwów 1930, s. 235—244.

¹⁴ *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 15 (1962) 305—308.

¹⁵ *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 15 (1962) 308n.

¹⁶ Sprawozdanie Lwowskiego Towarzystwa Naukowego za 1924 r.

¹⁷ *Przegląd Teologiczny* 7 (1926) 434—436.

gle, bo jeszcze po blisko 25 latach od daty opublikowania artykułu o imieniu Maryi pisał dwukrotnie na ten sam temat¹⁸. Tę sprawę jednak ma już referować kto inny.

Lublin

Ks. FELIKS GRYGLEWICZ

Ks. Władysław Smereka

KS. PROF. ALEKSY KLAWEK JAKO WYKŁADOWCA I KOMENTATOR PSALMÓW {ZE WSPOMNIENI UCZNIĄ}

W październiku 1926 r. na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie rozpoczął się rok akademicki 1926/27. Na wydziale teologicznym introdukcję wraz z egzegezą Nowego Testamentu wykładał ks. prof. Piotr Stach, zaś Starego Testamentu ks. prof. Aleksy Klawek. Będąc wówczas słuchaczem pierwszego roku po raz pierwszy poznałem znanych już dobrze zarówno w Polsce jak i zagranicą obu biblistów. Ks. Stach już we wstępnym wykładzie zachęcał gorąco do lektury i studium ksiąg Nowego Testamentu, porównując je do żywej wody, o której mówił Jezus w rozmowie ze Samarytanką: *Kto zaś będzie pił wodę, którą ja mu dam, nie będzie pragnął na wieki, lecz woda, którą ja mu dam, stanie się w nim źródłem wody, która wytryska ku życiu wiecznemu* (J 4, 14). Ks. prof. Klawek in prima lectione mówił o pięknie i głębi teologii ksiąg Starego Testamentu. Liryka pism starotestamentowych może się równać z najprostszą i najserdeczniejszą zarazem poezją w literaturze światowej, a Psalmi w sposób niezrównany odzwierciedlają teologiczne piękno duszy pobożnego Izraelity. Myśl teologiczna w natchnionej literaturze biblijnej Izraela wzniosła się na wyżyny nieosiągalne w religiach innych narodów, znajdując równocześnie odbicie w środkach formalnych wyrazu. Tu Profesor na uzasadnienie swych wywodów zacytował słowa psalmisty, głębokiego teologa:

*Bo cóż ja mam w niebie
i cóż bym na ziemi pragnął poza Tobą?
Ustanie ciało me i serce moje,
lecz Bogiem serca mego
i dziedzictwem moim Bóg jest na wieki* (72, 25)

¹⁸ Etymologia imienia „Maryja”, *Polonia Sacra* 1 (1948) 176—184 (por. Sprawozdania PAU 48, 1947, 402); „Imię Maryja”, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 4 (1951) 56—58.